

É G É S F Ö L D.

(Vége.)

A' föld idomának gömbölyüségét Görögország hét bölcseinek egyike, Thales, tanítá előszer, ki azt az ég által úgy gondolá körülvevettnek, mint a' tojás székét ennek héjja övezi. Az üres ég-gömb alsó felét iszonyu víz-tömeggel képzelé betöltve, mellyben a' föld, lebegő test gyanánt uszkál. A' föld súlya által nyomott víz, földagadt annak szélei körül, melly így világtengerré alakult, 's a' föld minden folyamainak vizet szolgáltatott. A' nap, hold és csillagok, leáldozván, e' világtengerbe buktak, 's körüluszván ismét feljőttek az ellenkező oldalon. Thales tanítványa, Anaximander, egy iszonyu szlopnak képzelé a' földet, melly azonban nem a' víz által hordoztaték, hanem az éggömb közepében lebegett, mindenkori egyforma távolságban ennek széleitül. Tanítása szerint, a' nap égő test volt, a' földnél sokkal nagyobb, egyszersmind a' holdnak is világságot szolgáltató. Ő e' véleményekből egész tudományt alkotott, 's földrajzokat, mesterséges ég-gömböket és napórákat is készíte. Anaximenes és Anaxagoras kerek asztalhoz hasonlíták a' földet, melly szélessége által az ég-gömb alsó felében találtató levegőt összenyomja, melly azt illykép lebegésben tartja, olykorri rengése által azonban földindulást okoz. Több más görög természetbuvárok 's bölcsék félgömb gyanánt képzelék földünket, mellynek fölületét a' sima, alját, fenekét pedig a' domboru rész képezi. Még mások, mint Kleantes és követői, hegyével alá fordított kúphoz hasonlíták. Pythagoras azonban már gömbölyü idomunak tanítá, mit utóbb tanítványai bővebben kifejtettek 's a' napra 's egyéb égi testekre is alkalmaztak. De a' föld forgásáról még nem volt képzetük, annál kevésbbé az általános és földközépi nehezkedésről vagy súlyongásról (gravitatio.) Innét volt, hogy miután samosi Aristarchos a' nap mozdulatlanságát 's a' föld forgását tanítá: senki előtt hitelre nem talált. Nem képzelheték ugyanis mikép történik, hogy éjfélnben, midőn a' föld felszine alá fordul, 's egészen ellenkező helyzetben van a' nappalival: az épületek, emberek 'stb. annak színéről le nem hullanak. Szóval, a' nagy tömeg akkor is csak régi balvéleményeihez ragaszkodott. Ha valamely hajó tengerre bocsátkozék: azt gondolák, hogy kievezend a' világbul. A' nap sok ideig csak égő test maradt, melly minden égi testtel együtt földünket kerülgeté. Még a' sustorgást is hallani vélték a' nyugoti tengerpart-vidékeken, midőn az a' víz alá merült. Midőn nagy Sándor hódított országainak legszélso nyugoti pontján állott: jajveszékelni kezdtek katonái, hogy őket a' napon és csillagzatokon túl akarja vezetni, a' világtenger örök setétségébe. Midőn Drusus, katonáival a' Rajnábul az éjszaki tengerbe bocsátkozott: azt gondolák ezek, hogy már hátuk mögött látják a' napot. — De ki győzné elszámolni mind azon tévelygést, mellyben ugy szólván az egész világ osztozott? Még Krisztus utáni időkben is sokáig hordozá Europa a' tudatlanság e' bilincseit; 's kik a' nap mozdulatlansága mellett buzgottak: nem csak hitelre nem, sőt büntetésre számolhattak.

Csudálatos, hogy e' tárgyban is olly lassan győzhetett az értelmesség a' tudatlanságon; de végre mégis győzött, 's az igazságnak napfényre kellett jönie, mint kellend mindenkor, bármí későn történjék is az. —

KARACS FERENCZ

életrajza.

Midőn e' férfit életrajzához írásához fogok, önkénytelen végig fut elmém a' magyar világ művészi csarnokán. Oly kevés emléke van még itt letéve a' művészetnek, hogy az, ki e' parányiség szerint akarná megítélni nemzetünket, a' szép művészet iránti buzgalmat kénytelen volna tőlünk egészen megtagadni. 'S miért van ez így? fogja némely magasb törekvő honfi társam kérdeni. Nincs e beoltva nemzetünk szellemébe a' szép iránti izlés? vagy nincsenek e' elmék, nincsenek e' ügyes kezek, a' művészet titkainak fölfogására 's gyakorlására? — Vannak igenis; de, mint általában mi önmagunkat, ugy művészi jelesb férfiakat sem igen ismerjük, még kevésbbé méltatjuk, 's legkevesbbé jutalmazzuk. Az oly számtalanszor megrótt, 's eléggé nem ostromozható külföldieskedés, e' részben is elzárja tulajdon művésznök nagyra emelkedhetését; mert míg e' nembeli csekélyszerűbb szükségünket is a' külföld által fogjuk kielégíttetni, míg — hogy számtalan példából csak egyet kettőt érintsek — zsebkönyveink rajzait 's metszvényeit idegen kezek által készíttetjük; míg lóversenyi billikomainkat is, legalább résznyire, hazánkiül csináltatjuk; míg a' belföldi munkákat minden kitűnőségük mellett is inas-munkának kereszteljük, 's mint illyet nem csak beese, de munkafáradtság szerint sem jutalmazzuk, sőt a' kialakított díjból is vonunk le valamicskét: addig ne számoljunk hazánk művészeti virágzására. Egyes művészeink ugyan illy mostoha körülmények közt is fognak támadni, mint támadának eddig; mert a' művészet országában is vannak nemes keblű, fensőbb érzetű férfiak, kik honunk díszéért áldozatokat tesznek, 's jutalmazva tekintik magokat ezéjük szentsége által még akkor is, midőn elfogult honfi társaikban önmaguk 's művészetük iránt hidegséget, részvétlenséget, sőt halátlanságot kénytelenek tapasztalni.

Illy művészeink egyike volt Karacs Ferencz. Ő, 1770k évi tavaszelő (mart.) 22-ikén Szabolcs megyében, Püspök-Ladányban születék. Atyja Karacs Péter 's anyja Makay Erzsébet gondos házi nevelést adának neki, 's 11 éves korában Debreczenbe küldék, hol a' bölcselkedési 's hittudományi pályát végzé. E' közben nagy előmenetelt tőn a' rézmetzésben, mellyhez korán érzett magában hajlandóságot. Itt készíté első földrajzait, Pallaestinát, Pannoniát és Galliát. Később földméréséget tanult, 's az illető tudományokból dicséretes próbatéteket adott. Magát művészetében tökélyesítendő, Bécsbe ment, hol Ceter és Junker rézmetzők utmutatásai szerint, valódi művészé képezé magát. 1797ben Pestre jött, 's megtelepedvén, buzgalommal folytatá kedvelt művészetét. 1802iki télhó (januar.) 14ikén házassági szövetségre lépett T a k á c s É v á v a l, ki utóbb, magyar hölgyeink közül első lépett fel mint írónő, sok tekintetben igen érdekes munkáival. E' házasság gyümölcse, két fiu- és három nő-magzat lön, melly utóbbiak közül kedves beszély-író nő gyanánt ismeri a' magyar olvasó közönség T e r é z - t.

A' boldogult művész, szeretett családjá körében, a' világtul elvonulva, övéinek 's művészetének élt. Barátai közt, kiknek megválasztásában igen óvatos volt, legközelebbi viszonyban állottak hozzá: Virág Benedek, Buday Pál, Péczely József 's Szentpétery József; hazánknak megannyi jeles férfia. — Mint műveinek száma tanúsítja, szakadatlan munkásságban folyt pályájáru f. 1838k évi tavaszhó (ápril) 10ikén szolítá sirba a' halál.

Nevezetesb munkái ezek: 1) Italia Antiqua földképe. 2) Gallia Julius Caesaris földképe. 3) Pannonia földképe. 4) Zágrábi, szombathelyi, esztergami, fehérvári, váci, kalocsai egyházkerületek földképe. 5) Varasd és Somogy megye f. k. 6) Görög és Kerekcs által kiadott megyék földképének nagy része. 7) A' Lipszky által kiadott 13 táblából álló

Magyarország földképének minden irata. 8) Peutingeriana tabula itineraria, 9 táblából álló földképiből az 5 utolsó. 9) Négy táblából álló földképe Magyarországnak. 10) Doezi geographiájához Europa földképe. 11) Kultsár ujságához majd minden földkép. 12) Europa átlása 21 földképben. 13) A' magyar kir. egyetem könyvnyomtató intézete számára magyar, latin, zsidó, tót, rác, görög, német példányiratok, mintegy 60 táblán. 14) Egy „Írást tanító könyvet“ adott ki utasító jegyzetekkel és 92 táblával. Ennek megbecsülhetlen haszna volna, de figyelemre alig veteték, holott az angolok többnyire mind ilyenről tanulnak írni, 's ott millió példány fogy el. 15) Magyarország 's a' hozzá kapcsolt tartományok és Erdélyország földképe, 16 táblában. 16) Oskolák számára Magyarország, Erdély, Gallícia, Török birodalom Német birodalom, Asia földképei. 17) A' magyar academia diplomái, 3 táblában. 18) Régi diplomák, több táblában, a' tudományos Gyűjteményhez. 19) A' megjelentekor több magyar 's német hirlapban dicsérettel említett parányidom metszvény, mellyen a' miatyánk van, németül és magyarul külön; és egy másik nem egészen garas nagyságu, mellyen a' mi atyánk, a' hiszek egy —, 's a' tiz parancsolat együtt foglaltatik, magyarul és németül, külön nyomtatban. — Ezeken kívül számos czimlap, 's egyéb aprólékos dolgozat.

Illy munkás férfit emléke iránt méltán viseltetünk tisztelettel; mit Vioris által köre rajzolt 's jól talált arczképének közlése által nyilvánosan is kitüntetni ohajt

KUNOSS.

K E R T É S Z E T.

(Vég e.)

II. Gyümölcskerti munkák. — Elkezdhetni e' hónap elején szemezni, mihelyt a' fának, mellybe szemezni akarunk, héja lefejtethő. Ha a' fáhéj nem könnyen fejjlik: a' vad vagy nemesítendő fákat erősen meg kell öntözni, 's néhány nappal utána beléjük szemezni. Legjobban sikerül a' szemzés jó meleg eső után. Az alsó szemek az idej hajtásnak közepe tájárul vétesenek, hol legjobban ki vannak fejlődve, 's a' fának azon oldaláról, melly a' déli napnak van fordulva. Leginkább arra kell ügyelni, hogy az oltandó szemek vagy ágak, a' hol csak lehetséges, mingyárt, mihelyt lemetszetnek beoltassanak, vagy ha ez a' távolabbrol hozott oltó ágakkal nem történhetik, azokat minduntalan hidegvizzel fölfrízített sárban nagy vízenyősen tartott moh között kell tartani. Az oltandó szemet úgy kell a' galyrol lemetszeni, hogy legkisebb szíke se maradjon az ágon; különben sikeretlen a' munka. Ha az ágon valami piczinded fehér színű foltocská maradt a' szem lemetszése után, jele hogy roszul vétetett le a' szem, melly meg nem fogamzik; tehát inkább mélyebben kell a' szemet kivágni; ha egy kevés fa marad is rajta, nem fog ártani, csak hogy az minél kevesebb legyen. Tanácsos a' szemek a' levélnek egy részét is meghagyni, hogy jobban meg lehessen fogni, 's annak jeléül, valljon a' szem megfogamzott e; mert ez esetben a' levél azonnal lehull róla. — A' korábban szemzett ágakat meg kell vizsgálni, 's a' kötésen tágitani, ha szükséges. — A' ribizke és bizke vagy egres bokrokat nyesegetni, 's ritkítani kell, hogy jövő évben annál gazdagabban 's nagyobb szemű gyümölcsöt teremjenek.

Vannak korán érő gyümölcsök, mint a' cseresznye, medgy, sárgabarack, némelly körte és almafajok; ezeknek magvát e' hónapban össze kell gyűjteni. Némellyek visszajednek, hogy az illy magokrul kelendett fák gyümölcséből későn vagy talán sohasem ehetendnek, tehát a' magot nem is takarítják össze; pedig milly jó izűn eszik a' gyümölcsöt azon fákrul, mellyek a' pja ik által vetett magrul növekedtek. E' magok gyűjtése

vagy elvetése úgy szolgálva semmi fáradságba sem kerül; milly hitvány kertész gazda tehát az, ki ezt gyermekeire nézve elmulasztja. — A' cseresnyérül és sárgabarackról azt jegyezhetni meg, hogy amaz ha napkelte előtt szedetik le 's vékonyan valamely rács vagy rostély alaku edényben, hűvös helyen hideg víz fölött tartatik, kedves ízét egészen és soká megtartja; emezt pedig nem kell a' fáján egészen megérni hagyni, hanem előbb leszedni, 's valahová kiterítve hagyni, így igen különös jó zamatu marad.

III. Virágkerti munkák. Némely virágok hagymákról vagy gumókról hajtának, mint a' tulipánok, jáczintok, narciszok, kökörcsin (anemone), szironták (ranunculus), 'stb. ezeknek hagymáit, miután levelük elhervadt, ki kell földből ásni, 's valamely árnyos helyre tenni megtisztogatva; mert ha földben hagyatnak könnyen rothadni kezdenek, főkép ha a' hely nedves, a' hol állottak. — Szegfűt most hajtásokról igen könnyű szaporítani. Virágzásban levén, egy egy szebb hajtást a' száron levő egyik börtökötül a' másikig be kell hasítani, a' börtökön felüli részt le kell metszeni, 's e' behasítottat mintegy hüvelyknyi mélyen a' földbe hajtani vagy bujtani. — Ez akár cserépben akár szabad táblán történik, mindig foganatos, de ekkor szorgalmas öntözést kíván. — A' magnak meghagyandó szegfűbokrokról a' fölösleges bimbók lemetesznek, hogy a' megmaradtak annál tökéletesebb magvat fejthessenek ki. — A' magról nevelt aurikulákat ki kell ültetni. — Mind az eddig elvirágzott virágfajokból most magot gyűjthetni, 's nem kell azt várni, hogy szárán egészen ki pattogják, hanem előbb le kell metélni, azonban hüvelyében hagyassék mindaddig míg így már lemetélve jól megszáradt, 's csak aztán dörzsöltetik ki. — Vethetni viola magot, melly későbbben őszzsel virágozzék.

Ha e' meleg hónapban némely viráglántát kell kiültetni, ez, a' mennyire lehet, hűvösebb, vagy esős napokban vagy estve történjék, 's bizonyos szalmaharangok vagy más napelleni védő szerek mindenkor készen tartassanak elfödhetésre. Ha némely virághagymák már korábban kiszedettek, e' hónap utolján ismét újra elültethetni azokat. — A' fűszernemű virágokat, vagy füveket, millyen az izsóp, borsfű, melissza, fodorminta, majonanna 'stb. mi előtt virágoznának ki kell szedni, 's megszáritva eltenni használatra 'stb. S.

ÉLET-FÁJA. (Lignum vitae.)

A' növény-országnak nevezetes ritkasága az élet-fája, mellynek hazája Jamaika, Haity szigetek, és Amerikának meleg tartományai. Mindig zöld, sötét levél-borított, 14—18 uj átmérőjű, kérge igen kemény, sima, és zuzékony. Minden eddig ösmért fa-nemek között a' legnehezebb, 's keményebb. Rendkívüli keménysége miatt nehezen dolgoztathatik föl. Épenséggel nem hasad, sem szálkája nincs, hanem törik, zuzik mint a' kő, vagy valamely üveg-nemű test. Gyántás folyadékkal van keresztül hatva, mi a' víznek és olajnak behatását annyira akadályozza, hogy a' fa rothadás ellen mentesítve van. Keménysége miatt legfőkép törőknek — a' mozsarakban — kalapácsoknak, táresáknak (Scheibe), hengereknek, — de az esztergálosok által még egyebekre is használtatik.

☞ Mai számunkhoz van csatolva Karacs Ferencz arczképe.

Megjelenik kedden 's pénteken. Előfizetheti minden es. kir. postahivatalnál 's a' szerkesztő-hivatalnál Pesten, (Leopold-utca Rottenbiller-ház 2-dik emeletében) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.